

ЗА ЕДИН СПЕЦИФИЧЕН ТИП ОКАЗИОНАЛНИ СЪЩЕСТВИТЕЛНИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК (НА БАЗАТА НА ТЕКСТОВЕ В ИНТЕРНЕТ)

Цветанка Аврамова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

The paper deals with the use, in different texts on the Internet, of plural nouns whose form coincides with the plural of proper names of famous public figures of the present and the past. The author establishes a new, specific occasional type of names which have not been studied yet. They mean ‘a set composed of the person denoted with the underlying proper name, and the people who are his supporters’.

Key words: proper names, common names, nomina similitiva, nomina pertinentia

Обект на настоящото изследване са една група съществителни имена в мн.ч., които по форма съвпадат с множественото число на собствените (лични, фамилни, а също така личните и фамилни) имена на лица (в конкретния случай на известни политици от миналото и съвременното на България). Става дума за съществителни, срещащи се предимно в публикации и форуми в интернет¹, като: *Живковци*, *Тодор-Живковци*, *Джуровци*, *Догановци*² и др., напр.:

„Същият Червенков, когото *Тодор-Живковци* свалиха през 1956 г.“ <<http://parasol.blog.bg/lichni-dnevnic/2009/06/16/sled-prikazkata-za-stylbata.349510>>;

„...най-младия член на бригада Чавдар (оная партизанската, с *Джуровци*, *Живковци* и тем подобни)“;

<<http://www.democrati.org/f/viewtopic.php?f=6&t=5231&start=45>>.

„Само Иван Костов не изтърпя наглостта и изолира *Догановци* от изпълнителната власт“ (БНК).

¹ По-малко са ексерпирани от Българския национален корпус (БНК), който съдържа различни текстове от печатни и електронни издания.

² Запазваме оригиналния правопис в използваните източници.

Както се вижда, в източниците съществителните са изписани с главни букви, което предполага тяхното определяне като собствени имена, по-точно антропоними, в мн.ч.

В българската езиковедска литература са посочени два случая на употреба на граматичните форми за множествено число на антропонимите:

1) Когато с тях се означава „множество от единични, с еднозначна предметна отнесеност обекти“ (Крумова-Цветкова 2007: 43), срв. *Познавам трима Ивановци. В групата имаме две Ана-Марии.* (Станков, ред. 2002: 32). В този случай формата за мн.ч. има чисто граматична функция;

2) Когато с тях се назовават членове на фамилията или рода, династията, напр.: *Асеновци, Шишмановци, Тертеровци* (династически родове), *Славейковци* (баща и син), *Вазовци* (братя) и др. Като се позовава на В. И. Болотов³, Л. Крумова-Цветкова посочва, че в тези случаи „чрез формата за множествено число се назовава не множество от еднакви лица с име Вазов, Тертер, не еднородно множество, а множество от индивидуални личности, от единствени обекти, обединени от общ признак – отнасящи се към обща фамилия, род, династия и др. под. Формата за множествено число не е свързана с апелативизация на имената и назовава разнородно ограничено множество, за разлика от множественото число на нарицателните имена, назоваващо еднородно неограничено множество“ (Крумова-Цветкова 2007: 43).

В този случай наред с граматичната формата за мн.ч. тук има и семантична функция.

Ако се върнем към представените в началото на изложението текстове, ще видим, че съществителните имена *Тодор-Живковци, Живковци, Джуровци* и *Догановци* не могат да бъдат отнесени към нито едно от посочените значения на формите за мн.ч. на антропонимите.

Следователно остава възможността тези единици да бъдат характеризирани като съществителни нарицателни. Тук също има две възможности:

1) Съществителните да бъдат отнесени към контекстуалните (също: текстови, okazjiонални) апелативи *pluralia tantum*⁴, назоваващи

³ Болотов, В. И. Множественное число имени собственного и апеллятива. // *Имя нарицательное и собственное*. Москва, 1978, 101–102.

⁴ Според някои автори тук става дума за метафорична употреба на собствените имена (вж. напр. у Петър, ред. 1986: 47), други говорят за т.нар. прецедентни антропоними, срв.: „К этой группе относятся широко известные имена собственные, которые могут использоваться в качестве особых культурных знаков, свое-

неограничено еднородно множество от лица, характеризирани чрез отношение на прилика с лицето, назовано с мотивиращата основа (собственото име) – т. нар. *nomina similitiva* – от типа: *нютоновци, айнциайновци, фердинандовци, лукановци* и др., срв. напр.: „Не се раждат всеки ден *нютоновци* и *айнциайновци*“; „*Фердинанд* и *фердинандовци* провеждат прогерманска и проавстро-унгарска политика“ (Крумова-Цветкова 2007: 43); „Затова пък Сидеров и *сидеровци* имат прекрасно бъдеще в България...“⁵.

Тези съществителни имат същото значение, както лексикализираните (закрепените в лексикалната система) *nomina similitiva* от типа *байганьо* и *байганьовец*, *маркототев* и *маркототевец*, *донжуан*, *юда*, *швейк* и др. под., но се отличават от тях по това, че се употребяват само в мн. ч. От словообразователна гледна точка *nomina similitiva* са производни съществителни, получени чрез суфиксална деривация (*байганьовец*) или чрез апелативизация (*байганьо*).

Словообразователното значение на симилативните съществителни pl.t. се представя с парафразата $A = \text{всички } U_{(x)}$, където A – неограничено еднородно множество, U – лице, което прилича на лицето, обозначено с мотивиращото собствено име (x) (по този въпрос виж по-подробно Аврамова 2011).

2) Втората възможност се изразява в това, изследваните съществителни да бъдат характеризирани като контекстуални *nomina pertinentia* в мн. ч., т.е. названия за принадлежност към група хора, обединени с общ признак (идеологически, естетически, научни и др. възгледи) – по модела на по-старите единици: *димитровец* (мн. *димитровци*, *ленинец*, мн. *ленинци*), *хегелианец* (мн. *хегелианци*) и др. (вж. по-подробно Аврамова 2011).

Контекстът, в който се срещат съществителните *Тодор-Живковци*, *Живковци*, *Джуровци*, *Догановци*, обаче не позволява те да бъдат разглеждани нито като *nomina similitiva*, нито като *nomina pertinentia*. Тези съществителни представляват по-сложни в семантично отношение субстантивни единици, които са близки до *nomina similitiva* и *nomina pertinentia*, но за разлика от тях не означават само лицата, които приличат (по определени качества, поведение и др.) на лицето, означено с мотивиращото собствено име (каквито са *nomina similitiva*), или субектите, които принадлежат към обкръжението на

го рода символы определенных качеств“ (вж. Нахимова 2007 и цит. там литература). Ние се придържаме към становището, че в подобни случаи се осъществява трансформация на собствените имена в нарицателни).

⁵ <http://www.capital.bg/biznes/finansii/2010/06/07/913227_kzk_ne_otkri_lihven_kartel/>.

лицето, назовано с мотивиращото име (*nomina pertinentia*). Контекстът на употреба и познанията на по-образования читател за обозначаващата извънезикова действителност ясно показват, че *тези единици назовават и лицето, което е обект на сравнение*, т.е. лицето, означено с мотивиращото собствено име.

Исторически факт е, че В. Червенков е свален от власт от Т. Живков и неговите последователи, че членове на бригада „Чавдар“ са самите Д. Джуров и Т. Живков и че Ив. Костов изолира от властта не само хората от обкръжението на Доган, но и самия Ахмед Доган. Следователно в семантичния обем на съществителните *Тодор-Живковци, Живковци, Джуровци, Догановци* се включват и лицата, означени с мотивиращите собствени имена *Тодор Живков, Добри Джуров, Ахмед Доган*. Специфичната семантика на тези съществителни изключва тяхната употреба в ед.ч.; следователно те трябва да се разглеждат като *pluralia tantum*.

Изследваните съществителни са специфични както по отношение на изразяваното от тях значение, така и от гледна точка на типа множество, което представят.

Според изследователите от гледна точка на своя състав и структура множествата се делят на разделни и сборни. „Разделното множество, посочва Л. Крумова-Цветкова, се състои от отделни членими и броими единични обекти и се противопоставя на отделен обект от това множество:

$X\ pl = x1 + x2 + x3...$ (*войник + войник + войник... = войници; стол + стол + стол... = столове*).

Разделното множество не представлява повторение на един и същ индивидуален предмет, т.е. $X\ pl. \neq x1 + x1 + x1...$ или $x2 + x2 + x2...$, а се състои от отделни членими и броими предмети, отнасящи се към един и същ клас⁶.

Сборното (съвкупното) множество представлява нечленима, неделима съвкупност от обекти, съвкупност, в която отделната единици губи своята самостоятелност, отделното се мисли само във и чрез общото. Сборното множество е глобално, нечленимо (недискретно) множество:

$X\ coll \neq x1 + x2 + x3$ (*войник + войник + войник \neq войска*)“ (Крумова-Цветкова 1994: 53; 2007: 39).

⁶ Авторката се позовава на Новиков, Л. А. *Семантика руского языка*. Москва, 1982: 11.

Разделното множество може да бъде еднородно, „състоящо се от членими и броими предмети от един и същ род или вид (напр. *столове*) или разнородно, състоящо се от членими и броими предмети от различни родове или видове“ (напр. при веществените съществителни като *вина, масла, брашна* и под.) (Крумова-Цветкова 2007: 26; по същия начин: Крумова-Цветкова 1994: 43–44). Според Крумова-Цветкова *Колегите дойдоха* представя „еднородно разделно множество, експлицирано чрез граматичната категория множествено число“, докато *Петър, Иван и Мария, които са мои колеги, дойдоха*, представлява „разнородно разделно множество, експлицирано чрез именна група, оформена с конюнкция“ (Крумова-Цветкова 2007: 26–27; по същия начин: Крумова-Цветкова 1994: 44).

За разлика от разделното, сборното множество е винаги еднородно (т.е. състои се от еднородни елементи) (Балтова 1999).

Да видим дали съществителните от типа *Живковци* се вписват в представените типове множество.

Лексемите *Тодор-Живковци, Живковци, Джуровци, Догановци* назовават ‘множество, съставено от лицето, означено с произвеждащото собствено име, и лицата, които принадлежат към неговото обкръжение’. Тяхното значение може да се представи с парафразата $B = X + V$, където B – множество, X – лицето, означено с мотивиращото собствено име (уникален, единствен X), $V =$ всички $Z_{(x)}$ (Z – лице, което принадлежи към обкръжението на X), т.е. $V = Z_{(x)1} + Z_{(x)2} + Z_{(x)n}$.

Следователно изследваните съществителни изразяват двусъставно множество B , изградено от две подмножества X и V , всяко с определена вътрешна структура: първото подмножество (X) се състои от един елемент, а второто (V) – от n на брой еднородни елементи, т.е. V само по себе си представлява еднородно разделно множество.

От една страна, като състоящо се от две подмножества, множеството, което представят съществителните *Живковци* и под., може да бъде определено като дискретно (разделно). От друга страна, по състава на елементите, които го изграждат, то се отличава както от разделното еднородно множество, така и от разделното разнородно множество, което, както видяхме, може да бъде експлицирано по два начина – чрез синтактично свързване или чрез граматическата форма множествено число, но само при съществителните с веществено значение.

Следователно, ако се върнем към разглежданите съществителни *Живковци, Тодор-Живковци, Джуровци, Догановци* в представените в началото на изложението текстове, ще установим, че има противоре-

чие между формата на тези субстантивни единици и изразяването чрез нея значение. Значение, което в нормативната реч се изразява с помощта на именна група, тук се изразява синкретично, в рамките на една лексема – съществително име в мн.ч. С други думи, значението ‘множество, съставено от лицето, означено с произвеждащото собствено име, и лицата, които принадлежат към неговото обкръжение’, би трябвало да се експлицира с помощта на именните групи: *Тодор Живков и тодорживковци, Живков и живковци, Джуров и джуровци, Доган и догановци*. Проблемът е в това, че при съществителните *Тодор Живковци, Живковци, Джуровци, Догановци* лицето, назовано със собственото име, е едновременно във функцията на субект (лицето X) и на обект (x, чиито възгледи се споделят от неопределен брой лица) – синкретизъм, който не е характерен за системната, нормативна лексика.

Всичко това прави определянето на статуса на разглежданите съществителни от типа *Живковци* изключително трудно. По наличието на определено лексикално значение тези съществителни се отличават от същинските собствени имена. От друга страна, включването на уникалното, единствено лице в тяхното значение във функцията му едновременно на субект (X) и на обект (x) като елементи на две различни по състав и структура подмножества, изграждащи двусъставно множество, отличава тези имена от останалите нарицателни имена.

Поради тази причина е трудно да се даде еднозначен отговор на въпроса към коя от двете категории – *nomina propria* или *nomina a relativa* – трябва бъдат отнесени имената от типа *Живковци, Джуровци* и под. Все пак поради наличието на определено лексикално значение, което не е присъщо на собствените имена (макар че според някои изследователи те носят известни семантични черти – виж напр. Карлик, Некула, Русинова, ред. 1995: 78; Буров: 2004: 116–128 и цит. там литература; Нахимова 2007 и цит. там литература), на този етап сме склонни да ги характеризираме по-скоро като специфичен тип окасионални нарицателни имена. Като апелативи те би трябвало да се пишат с малка буква (т.е. *живковци, джуровци, догановци*), а композитумите – слято (*тодорживковци*).

Направеният формален и семантичен анализ дава основания да характеризираме апелативите от този тип като производни съществителни, образувани от собствено име и формант **-ц(и)**.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамова 2011:** Аврамова, Цв. За някои проприални и депроприални названия в съвременния български език – система и функциониране в текста. Доклад, представен на конференцията *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst (Poznań 17–19.05.2011)*. Под печат в сборник с материалите от конференцията.
- Балтова 1999:** Балтова, Ю. Производните думи от *nomina collectiva* и техните словообразователни парафрази (върху материал от някои славянски езици). // *Актуални проблеми на българското словообразуване*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, АИ „Проф. Марин Дринов“, 200–208.
- Буров 2004:** Буров, Ст. *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността*. Велико Търново: Фабер, 2004.
- Карлик, Некула, Русинова, ред. 1995:** *Příruční mluvnice češtiny*. Ed. P. Karlík, M. Nekula, Z. Rusínová. Praha: Lidové noviny, 1995.
- Крумова-Цветкова 1994:** Крумова-Цветкова, Л. Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език. // *Българско-полска съпоставителна граматика. 3. Семантичните категории количество и степен*. София: АИ „Марин Дринов“, 39–170.
- Крумова-Цветкова 2007:** Крумова-Цветкова, Л. *Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2007.
- Нахимова 2007:** Нахимова, Е. А. *Прецедентные имена в массовой коммуникации*. Екатеринбург, 2007. 14.04.2011 г. <<http://www.philology.ru/-linguistics2/nakhimova-07a.htm>>
- Петър, ред. 1986:** *Mluvnice češtiny. 2. Tvarosloví*. Věd. red. J. Petr. Praha: Academia, 1986.
- Станков, ред. 2002:** *Нов правописен речник на българския език*. Отг. ред. В. Станков. София: Хейзъл, 2002.

Източници⁷:

БНК: *Български национален корпус*: <<http://search.dcl.bas.bg/en/>>

⁷ Тук не се включват посочените в текста адреси в интернет.